

بوده تائید هر یک از و کلا که تمام قوی حاضر در رسیدگی و اقدام بامور مجلس نیستند برای آنها بهتر اینست که استعفا کنند ثالثاً برای اینکه این بولی که از بانک بافواج داده میشود مثل سایر وجوه و حقوق سابقه آنها جیف ومیل نشود خوب است خود اجزاء بانک در دادن آن نظر واصلاح حضور داشته باشند .

مذاکرات شنبه بیست و هشتم شهر شوال المکرم

حاجی سید ابراهیم مسئله گوشت را باید ترتیبی داد خیلی متشوش است حال که چارگی بیست و شش شاهی میفروشند چند روز دیگر گوشت پیدا نخواهد شد .

جواب دادند که مسئله گوشت با حکومت است کسی قبول نکرده ربطی به مجلس ندارد .

رئیس - باید کسی حاضر بشود و قبول این مطلب را بنماید تا ترتیبی برای آن معین شود . پس همان مطلب قرارنامه بانک که موضوع مذاکره بود خوب است باتمام برسد .

حاجی سید نصر الله - مدت امتیاز بانک شاهنشاهی خوب بود معین میشد .

رئیس - مطلبی نیست معلوم خواهد شد ولی استکشاف واستخراج معادن که اختصاص ببنابک داده شده بود خوب است طوری بشود که نفع عمومی پیدا کند

آقا سید محمد مجتهد - اول ترتیب داخلی مجلس را منظم نمایند تا صحبتها و نظنها بر ترتیب و نظم باشد و منبری معین کنید هر کس نطق میکند در بالای منبر نطق کند هر کس بشنود و بفهمد گفتگوهای مجلس حال در همه جا از داخله و خارجه مطرح نظر و مواظب گردانند .

حاجی سید نصر الله - باید طوری باشد که آزادی در نطق باشد تا هر کس هر چه میدانند با استتلال بگویند البته هر مطلبی را منکر و مخالفی است اگر کسی حرفی بزند که بنظر اولیه منافی باشد مخالف مجلس و ملت قلمداد میشود و این مطلب موجب سلب امنیت و اطمینان است پس باید آزادی باشد که مطلب گفته شده بخوبی تشریح و توضیح شود

بعد امتیاز بانک ملی را قرائت نمودند در فصل اول در عنوان دخول یا خروج تيمه خارجه .

اسد الله میرزا - آیا تيمه خارجه مثل فقفاز نمیتوانند شرکت کنند .

محقق الدوله - خیر مفید بشما بهیت دولت ایران است .

حاجی سید نصر الله - هر گاه طوری باشد که موجب استیلا خارجه نباشد چه ضرر دارد .

میرزا ابوالحسن خان - در صورتیکه تيمه خارجه در برابر محکوم بمحکمه دولت ایران باشد خوب است والا ضرر دارد .

(بعضی گفتند بانک برای ازدیاد ثروت وتوسعه تجارت ملت است چنانکه گفته شد اگر بمقدار هشری از سهام بانک بمسلمانان خارج داده شود آنوقت هشر منافع بانک در خارجه می رود و این منافی با تشکیل بانک است .)

حاجی محمد اسمعیل - مسلمانان فقفاز در عالم اسلامیت و همدینی بجهو مانند ما ما همراهی و مساعدت کنند چرا قبول نکنی و بکستداری آنها را شرکت ندهیم

رئیس - خیلی خوب است هر گاه تيمت در معاملات داشته باشند مثل سایر ممالک که محکوم بمحکم داخلی آن ملک هستند .

حاج محمد اسمعیل آقا - فعلا تيمت در حکم لازم نیست فراد دادی می کنیم که موجب زحمت بعد نباشد .

میرزا ابوالحسن خان - آنوقت يك عشر بمسلمانان فقفاز و يك عشر بمسلمانان عثمانی و هشری بمسلمانان هند و کذا بهمه اینها باید حق شرکت بدهید و این اسباب زحمت خواهد شد .

حاج محمد اسمعیل آقا - يك عشر برای تمام مسلمانان ممالک خارجه کافی است هر گاه شرایط و فرار دادی با آنها مقرر شد چه بهتر و هر گاه نشد همین نحو شرکت داشته باشند .

صدیق حضرت - مهادتید که اغلب دول از این راه که رها یا و نیمه ایشان حق شراکت در آن مملکت پیدا کردند بهانه گرفته پای دخالت دست تصرف در آن مملکت پیدا کردند شراکت خارجه هیچ صلاح ملت نیست .

حاجی معین التجار - هر گاه سرفرازی شوند که معاملات با ايراد معنوس با خود بانک باشد ضرر ندارد (گفتند در اینصورت تيمت ندارد) در فصل دوم گفتگو در حواله خزانه شد که این حواله دهنده کیست اگر وزیر خزانه است که نداریم اگر وزیر مالیه است پس باید پاین اسم نوشته شود .

رئیس وزیر خزانه معمول نیست و نداریم و این بانک حالا حکم خزانه را پیدا خواهد کرد پس باید همان بعواله وزیر مالیه باشد .

سعد الدوله در همه ممالک اداره خزانه علیحده است حواله بر رئیس خزانه میشود باید وزیر مالیه امضا کند چیزی که هست رئیس خزانه هیچوقت مسئولیت ندارد مسئول وزیر مالیه است باید اسم از نوشته شود .

محقق الدوله - معلوم میشود که در لفظ خزانه غرضی ملحوظ بوده که اینطور نوشته اند از روی ترتیبی باید باشد .

سعد الدوله - بلی ترتیب ادارات بطور دیگر داده خواهد شد و ترتیب هم رجوع بن شد که دستور آنها نوشته شود از روی همان ترتیب در این موضع باید وزیر مالیه نوشته شود .

(در فصل سوم که بانک ملی معاملات زراعتی و رهن املاک و قرض و استقراض را بطور شرعی اداره نماید)

سعد الدوله - چون این بانک موسوم ببنابک ملی است باید مثل سایر بانکهای ملی باشد که معاملات آن فقط بطلا و نقره است رهن و معاملات دیگر را هر يك بانک علیحده است نباید این بانک سدره توسعه تجارت و ترقی ملت باشد سایرین هم حق دارند ملی امروز آن بانکها موجود نیست ولی بعد از این خواهد دائر شد پس نباید تمامی این معاملات اختصاص باین بانک داشته باشد .

حاجی معین التجار - چون قهلابانک دیگری نیست این بانک میتواند که متصدی این معاملات شود نه اینکه بانک دیگر یا کسان دیگر نمیتوانند معاملات رهنی یا زراعتی یا قیر ذلک نمایند بطور امتیاز نیست بعنوان اجازه است

رئیس - در اینجا رعایت نکته لازم است و آن اینست که معین کنند چه مقدار از سهام بانک در فیلان معامله صرف میشود چون این بانک شعرات پیدا میکند برای اینکه ضرر شعبه های دیگر وارد نیاید این تعیین لازم است .

ثقه السلطنه - باید يك ترتیبی برای بروات معین بشود که تکلیف مردم معلوم باشد .

سعد الدوله - چه ترتیبی بهتر از اینست که هیچ برات صادر نشود و مواجب شار را بموجب فرمان حواله بانک کرد سه ماه به سه ماه بشما بپردازند .

در فصل ششم که مشتمل بر امتیاز معادن بود (غیر از طلا و نقره و جواهرات)

سعد الدوله هر گاه یکی از گاشنگان بانک ملی معدن طلائی درجائی کشف کرد تکلیف او چیست آیا همین نحو آوراستور بگذارد که مال دولت است پس باید طوری باشد که آن مستکشف بتواند بدولت اطلاع بدهد و فرار دادی دولت مقرر کند تا آن معدن غیر مکشوف نماند .

رئیس در این فصل دو عیب است یکی استنثار طلا و نقره و جواهرات ، دیگری اختصاص آتو اربانک چون مؤسسين همه جا نیستند که استکشاف معادن کنند ولی افراد ملت همه جاهتند پس باید برای آنها هم حق استکشاف واستخراج باشد (بعد از مذاکره اجماع بر این شد که معدن طلا و نقره و جواهرات را هم بانک ملی حق استکشاف واستخراج دارد) ولی بقرارداد علیحده بعضی گفتند که اگر این معادن در ملک کسی باشد چطور است (جواب داده شد که ملک است)

سعد الدوله معلوم است که معدن حق و ملک صاحب ملک است ولی بعد از استخراج و کار کردن دولت راحقی هست که از او میگیرد ولی موضع مذاکره املاک موات و املاک دولتیست نه ملک خاص .

در فصل هفتم که امتیاز غواص از برای مروارید با بانک ملی معین شده . بعضی گفتند که باید مفید باشد که خارجه غواصی نکنند جواب داده شد که ما میخواهیم که بمعاملت رفتار کنیم و معکله هداشته باشیم و باید پول خارجه را وارد مملکت خود نماییم تا صاحب صنایع و تجارت شویم این چیزها موجب ضرر نیست .

آقا سید محمد مجتهد ترتیب انتخاب و کلا باقیمانده و انتخاب و کلا سایر ولایات آخر چه شد .

رئیس - اعلانی نوشته شد که چاپ شود برای ملاکین و فلاحین تا حاضر شده انتخاب شوند .

آقای آقا سید محمد مجتهد باید از جانب مجلس چند نفر را معین کرده بفرستند در سایر ولایات تا انتخاب بکلا و رامترب دارند .

سعد الدوله - یکی از جهات تأخیر و کلام عدم رغبت حکام است با انتخاب و دیگر اینکه آنها صاحب مشاغلند و بعضی وسعت معاش ندارند لذا منتظرند که از جانب مجلس خبری برسد که معراج آیین و توقف چقدر است باید این مطلب معین و اطلاع داده شود .

محقق الدوله - در نظامنامه انتخاب معین شده که خرج و کلا بصوب مجلس باید باشد .

سعد الدوله - در همان نظامنامه هست که تا و کلا سایر ولایات نیامدند و کلا مدارا الخلافه و حاضرین میتوانند مشغول کار باشند این هم کار است مذاکره شود

(فراوانه در مجلس دیگر مین مذکر شده ترتیبی مین شود)

مذاکرات دارالافتاء ملی
یکشنبه ۲۹ مهر شوال المکرم

آقای میرزا محمود کتابفروش - خوبست که از برای انتصاب کلاهی ولایات از طرف حجج اسلام و از جانب مجلس تلگرافنامه برده کرده و اطلاع داده خود و چند نفر مأمور هم از طرف مجلس بتلگرافخانه فرستاده شود تا انتصاب آنها زودتر صورت پذیرد و معلوم میشود که تلگرافات را نمی‌رسانند هیچمهم رمضان از طرف مبادرت برای انتصاب و کلاهی تلگراف شده و هنوز نرسیده است

رئیس - گفتگویی در این باب شده که از طرف مجلس مأمور فرستاده شود در صورت لزوم البته ترتیبی داده میشود

آقای میرزا ابوالحسن خان - و کلاه باقی مانده تهران خوبست منتخب شوند

صدیق حضرت - بحکومت اطلاع داده شده قمری تأمل لازمست که از ایشان خبری پرسد

آقای سید حسین پروجردی - مخارج و کلاهی در مجلس تعیین کنند تا با آنها اطلاع بدهند چون منتظر این مطلب هستند

میرزا ابوالحسن خان - اول باید اصلاح بودجه بشود بعد تعیینی مواجب و مخارج و کلاهی هنوز از برای دولت کاری نکرده بلقی مواجب و مخارج فوق العاده مقرر داشتن حسنی ندارد

آقا سید حسین پروجردی - حال انتصاب و کلاهی را شروع مینمایند با اصلاح بودجه را هر دو اینها لازم است

رئیس - اما در باب و کلاهی اگر صاحب تمول هستند که چه ضرر دارد یک مدتی از کلاه صرف نموده این خدمت را بملت بکنند تا ترتیبات معلوم شود و آنکسایکه چیزی ندارند عقیده من اینست که برای آنها چیزی مین شود منوط بر این است که در مجلس دیگر گفتگو شده بصدارت نوشته تا مرتب و مقرر شود

حاجی محمد اسمعیل - اعلانی از طرف وزارت پست منتشر شده که معنوی است بر اینکه بعد از محمولات ضمانتی بستی تومانی ۳ شاهی گرفته میشود و تمام خطوط تبری و سایر چیزها که در این اداره نوشته میشود ببط خارج است که حکمی تفهیم باید معلوم شود که آخر چه قاعده تومانی ۳ شاهی میگیرند و چرا ببط فارسی مینویسند تا هر کس بخواند و بداند

آقای سید محمد مجتهد - در باب پست خطوط که نوشته میشود در ادارات طوری بکنند که ببط ایرانی باشد

رئیس - آن کارهایی که طرف آن خارجه است باید بهر خط باشد ولی کاریکه راجع با آنها نیست جهت ندارد باخط خارجه باشد

سعدالدوله - مسئله خط و زبان در فرنگستان خیلی اهمیت دارد نمایشون گفت من فتوحات خیلی کردم ولی افتخارم باین است که خط و زبان فرانسه را در تمام مملکت عمومیت دادم و در یوم هر چه که در چکها راضی نشدند تمام زبان فرانسه و اینجا افتخار میکنم که ببط و زبان آنها خود را معرفی

کنند چه را اعلی است از دست بدهید برای خط و زبان ملی در ممالک خارجه خونها ریخته بشود و اینجا برای افتخار بالای دکانها و در باب خانها ببط فرانسه مینویسند و باید دید که این اعلانرا از برای چه کردند باید این مطلب اولاً رجوع بحکومت شود مجلس تصویب کند پس باید این مجلس چیست اگر ما نگوئیم پس چرا در اینجا حاضر میشویم

حسینی خان - اطلاع بدادم که بلژیکی ما را در اندوه پست وغیره تجدید کنترلت کرده می-کنند اساسی بعضی واهم میدانم که در مجلس پست خواهم گفت پس لازم است که قانونی باشد تا نتوانند این کارها را بدون تصویب مجلس بکنند

سعدالدوله - باید قریباً صحیح بدانم کارها خدا من متعجب نیستم که چه میخواهم بکنیم آخر چرا باید دفتر ما ببط خارجه باشد که حساب بخوبی رسیدگی نشود شما ببینید آنکسایکه من او را مثلاً صد تومان اجیر کرده بودم و آوردم چرا حال باو دوهزار تومان مواجب میدهند خدا شایده است که نه از راه غرض باشد آنچه تکلیف من است میکنم طاقت تحمل و سیر ندارم چرا این جوانان ما که در اینجا و در خارجه زحمتهای کشیدند و تعبیل کردند بیکار باشند اگر ما تجدید کرده کنکوم مرا حبسی کنند تجدید نمایم - تجدید کنند میگوم و هر گاه مرا بکشند از هر قطره خون صد هزار سعدالدوله تولید خواهد شد

اول کار اینست که باید این متعلمین قابل را در ادارات دولتی مشغول بشغلی بکنند که بهتر از تشکیل ۱۰۰ باب مدرسه است برای ترویج علم و روحانی از برای خارجه بر آنها نیست پس چرا اینها این طور معطل این کار باشند معنی غیر خواهی ملت و همی آن بی چیست

صدیق حضرت - مدت مباشر ضرابخانه و رئیس صندوق تجدید شده

سعدالدوله - مباشر ضرابخانه برای چیست چه می کند هیچ لازم نیست البته باید ترتیبی در این باب داده شود که بدون تصویب مجلس تجدید نشود

رئیس - فرضین و متافین وجود اختلاف کلمه بین دولت و ملت در دهر میان مردم موافق منتشر کرده اند باید طوری کرد که این شبهات از افکار مردم رفع شده دولت و ملت در یکی باشد مثلاً هنوز حضرت اقدس و ولید نیامده اظهار می‌دارند که ضد مجلس است و مجلس منافی با قانون دولت است و حال اینکه آن (رقه که با آقای آقا سید عبدالله نوشته بودند حاضر است که چه اندازه اظهار همی کردند) در این موقع دستخط ولایت همدان شد

جناب مستطاب شهید محمد حجة الاسلام آقا سید عبدالله مجتهد سلمه الله تعالی بعد از استلام از سلامت مزاج شریف زحمت می‌دمم از فرزندی که شنیدم از تبریز کافندی پنجاب عالی نوشته اند که ولعهد مخالف با عقاید ملت است و مجلس را که بنده گان اعلی حضرت اقدس همایونی ارواحنا فداه داده است ولعهد قبول ندارد - اولاً بذات مقدس پروردگار قسم است که این مطلب بکلی خلاف وی اصل است و من از خدا میخوام که انشاء الله این دولت و ملت ترقی بکند و رفیع این ملتها شود فلذا بخدمت قسم اگر آدمی بیعتی فرستاده باشم تصور نمایند اگر من آدم بیعتی فرستاده باشم در پرده نطفه مانده و آشکار خواهد

شد برای چه؟ چرا باید من مخالف این عقیده و منکر آبادی مملکت باشم؟ ثالثاً اشخاص شامتجیب دارم چرا این خیال و این تصور را نسبت بمن نموده اند و چرا این کافذ را باور کرده اند مگر خودتان آن اشخاص مفرض را نمی‌دانید این سهل است هزار از این اقدامات در ولیمین می‌نمایند شما چرا باید باور کنید و خواهش دارم سایرین زمام خودتان اطلاع بدهید که بدانند این جهت است و منتظر جواب این کافذ هستم - زیاد زحمت ندارم

پس از قرائت صدای زنده باد ولعهد از تمام حضار بلند و همه با مسرت قلب و خورسندی خاطر سلامت و سعادت وجود حضرت اقدس را از خدا خواستند

سعدالدوله - در اینصورت با این دستخط ولعهد و دستخط شاه و دستخط دیگری که از ولعهد هست باید آنها را صحیح و مصوب به نظام نامه دانست بدون تأمل و مسامحه مشغول بکار شد چه هر یک حجتی است تمام که جای کلام نیست و باید این سفره را اصلاح کرد اولاً حکایت کنترلت بلژیکی ها باید طوری شود که بدون تصویب مجلس تجدید نشود ثانیاً مسئله جوانان قابل کار دان که اینها را باید در دولت مشغول و ادارت کرد مثل پست خانه و تلگرافخانه وغیره ثالثاً در باب اعلان وزارت پست باید تحقیق کرد که چرا بدون تصویب مجلس این کار را نمودند و دیگر اینکه کلیه بنیادهای دولتی بمقاطعه باشد این مسئله منعی ندارد مگر اینکه بگوئیم از آن شخص مباشر اطمینان نیست در اینصورت دولت هر کس را خائن میدانند باو کار رجوع نفرماید و هر کس خیانتی کرد موافق نظامنامه آتیه باو کاری رجوع نشود - مقاطعه چرا یقین بدانید که این گفتگوها از راه غرض بکسی نیست محض خیر خواهی دولت و ملت است و تکلیف شخص خود میدانم که بگویم مثلاً در زمان امین الدوله مرحوم پست خانه چهل هزار تومان عایدی داشت و حال میگویند هیچ ندارد

رئیس - از پیش هشتاد هزار تومان مواجب بگیر داشت و عایدی هم بدولت میرساند حال دو بیست و هشت هزار تومان مواجب بگیر دارد فاضل ندارد بلکه میگویند باقی دارد

سعدالدوله - پست بزد در سابق پنج روز می‌آمد و حال در زمستان پانزده روزه می‌آید و چه ناامنی ها و بی ترتیبی‌ها که در پست است (قدری از آنها را شرح دادند)

صدیق حضرت - بعضی از حضرات تجار مال التجاره وارد میکنند از صدر اعظم حکم و با از شاه دستخط معافی آنرا صادر مینمایند و گمراهی نمی‌دهند این ضرر دولت است باید بصدارت نوشت که اینگونه احکام را باین اشخاص ندهند (سعدالدوله) رو کرد که طرف این خطاب باید من باشم

صدیق حضرت - غیر مقصود و گشتی است که در خلیج فارس وارد کردند

حاجی معین التجار - چه ضرر دارد که دولت معاف کند بانک اداره را مثل اداره تلگرافخانه و معدن نفت وغیره و لایا گمراهی در صورتیکه نفع آن باز راجع بملت میشود

حاجی محمد اسمعیل - این دو مجازی که وارد شده بوجه دستخط شامت و خدمت پست است گمراهی آن اگر چه عاید ملت میشود ولی بیکسیر غیر هم میرفت اما فوائد این راجع بملت است و ضرری ندارد

صدیق حضرت - پس باید بهر کس دستخط